

Position Paper Loonontwikkeling en Arbeidsinkomensquote¹

Ronde tafelgesprek vaste Commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid op 14 september 2016

Samenvatting en aanbevelingen

De FNV concludeert dat er structurele veranderingen plaats hebben op de arbeidsmarkt. Die veranderingen vertalen zich in dalende bruto inkomens van zelfstandigen, een toenemend aantal flexibele werknemers en stijgende bruto inkomens van bedrijven, waarbij de netto inkomens van bedrijven nog harder oplopen.

De FNV wijdt dit aan de wijzigende samenstelling van het zelfstandigenbestand. De huidige zelfstandige bouwvakker, journalist en ICT-consultant hebben veel weg van werknemers, dit in tegenstelling tot 25 jaar geleden, toen er nog grote groepen boeren en winkeliers waren. De nieuwe zelfstandigen lijken veel op werknemers, maar hebben niet dezelfde rechten als werknemers. Veel van hen hebben geen marktmacht. Daar maken opdrachtgevers gebruik van door niet te onderhandelen over de tarieven. Zij dicteren de tarieven en verlagen ze steeds verder, het gevolg is een dalend inkomen van zelfstandigen.

De FNV ziet deze ontwikkelingen niet als een natuurverschijnsel. De veranderingen op de arbeidsmarkt zijn sterk bepaald door politieke keuzes. De verschuivende machtsbalans, waarbij bedrijven steeds bepalender zijn, is hier een direct gevolg van.

De dalende tarieven zorgen ervoor dat zelfstandigen goedkoper zijn dan werknemers. Dat zet druk op de cao-onderhandelingen, want hoe groter het kostenverschil tussen werknemers en zelfstandigen, des te waarschijnlijker het is dat werkgevers meer gebruik gaan maken van zelfstandigen en minder personeel aannemen. Er is zodoende geen sprake meer van een level playing field op de arbeidsmarkt.

Bedrijven kunnen daardoor concurreren op de kosten van arbeid. Daar waar men vroeger concurreerde met slimmere producten of efficiëntere productie, vindt nu vooral concurrentie op kostenefficiëntie plaats. Het gevolg is een achterblijvende arbeidsproductiviteit en achterblijvende welvaart, terwijl de bedrijfswinsten toenemen.

De FNV roept de politiek op om het level playing field op de arbeidsmarkt te herstellen. Dat voorkomt concurrentie op arbeidskosten. Maak het mogelijk dat zelfstandigen collectief kunnen onderhandelen over hun tarieven, daar waar zij geen tegenmacht kunnen ontwikkelen tegen hun opdrachtgevers. Geef de mogelijkheid om in cao's minimumtarieven voor zelfstandigen af te spreken en draag zorg voor goede pensioenregelingen en arbeidsongeschiktheidsverzekeringen waar alle zelfstandigen aan deelnemen. Dat zorgt ervoor dat zelfstandigen hun tarieven kunnen verhogen en hun aandeel in de arbeidsinkomensquote vergroten. Zelf zet de FNV in op gelijk loon en arbeidsvoorwaarden voor alle werknemers, vast en flex. Wij willen minimumtarieven voor zelfstandigen afspreken in de cao en wij gaan voor een loonsverhoging die een stijging van de arbeidsinkomensquote tot gevolg heeft.

Met al deze maatregelen kunnen wij het level playing field op de arbeidsmarkt weer meer in balans brengen en verminderen wij de concurrentie op arbeidskosten. Dat verbetert de inkomenspositie van zelfstandigen, flexwerkers en vaste werknemers, en zorgt voor betere overheidsfinanciën en meer economische groei en helpt uiteindelijk ook het bedrijfsleven.

¹ Arbeidsinkomensquote: Geeft de verhouding weer van het inkomensaandeel van de factor arbeid in de netto toegevoegde waarde

Inleiding

De FNV zet in dit position paper uiteen hoe de loonontwikkeling en de arbeidsinkomensquote zich hebben ontwikkeld. Wij staan stil bij het waarom van deze ontwikkelingen. Wat betekent dat voor de krachtsverhoudingen op de arbeidsmarkt en hoe pakt dat uit voor zelfstandigen, werknemers en het bedrijfsleven. Is de economie geholpen met deze ontwikkeling en wat betekent het voor de overheidsfinanciën?

Wij sluiten af met conclusies, geven aan waarom de FNV bepaalde keuzes maakt en leggen beleidsalternatieven voor, die het kabinet en de Tweede Kamer kunnen gebruiken om de ontwikkelingen te sturen.

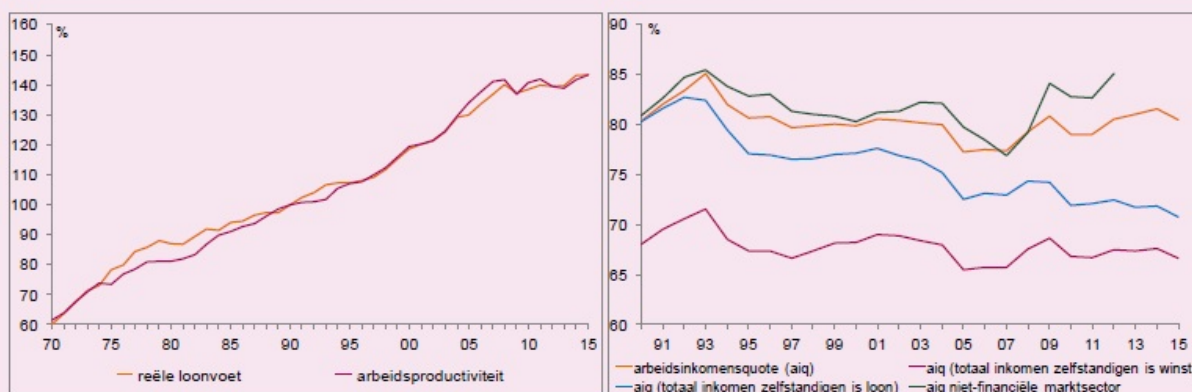
FNV analyse AIQ en loonontwikkeling

In 2014 komt het CPB in het Centraal Economisch Plan met een overzicht waaruit blijkt dat er op verschillende wijzen naar de AIQ gekeken kan worden, zie figuur 1. Alle rekenbureaus in Nederland gingen er tot die tijd voor het gemak vanuit dat zelfstandigen hetzelfde "loon" ontvingen voor hun werkzaamheden als werknemers. Daar zat de veronderstelling achter dat werknemers en zelfstandigen voor hetzelfde werk, hetzelfde inkomen zullen ontvangen. De economische theorieboekjes geven aan dat dit het geval is bij goed functionerende markten. Echter, toen het CPB ging kijken wat zelfstandigen daadwerkelijk verdienen, bleek dat door de jaren heen steeds minder te zijn dan men op voorhand had gedacht, zie de figuur hieronder. De markt functioneert blijkbaar minder goed dan vaak wordt veronderstelt.

Figuur 1, CPB (2014), CEP blz. 51

aiq voor niet-financiële bedrijven. Voor zelfstandigen is de verdeling tussen arbeidsloon en winst arbitrair. In de aiq wordt voor zelfstandigen een fictief looninkomen berekend, maar er kan ook verondersteld worden dat het gehele inkomen van zelfstandigen looninkomen is of het gehele inkomen winst. De rechter figuur geeft de aiq en de drie alternatieven. De alternatieve aiq's zijn redelijk stabiel. Ook bij een andere berekeningswijze blijft de conclusie staan dat de huidige loonontwikkeling in de marktsector in lijn is met de beperkte productiviteitsgroei, geheel in lijn met de traditie van de 'verantwoorde loonontwikkeling' en historisch stabiele aandelen van kapitaal en arbeid.

Groei loonvoet en arbeidsproductiviteit leiden tot stabiele arbeidsinkomensquote marktsector

(a) Het kader op pagina 44 in het *Centraal Economisch Plan 2008* geeft meer achtergronden bij het begrip ruilvoet.

(b) Eggelte, J., J. Jansen, G. Schotten en D. Dicou, 2014, *Overwegingen bij loonontwikkeling*, DNB Occasional Studies, 12, 1.

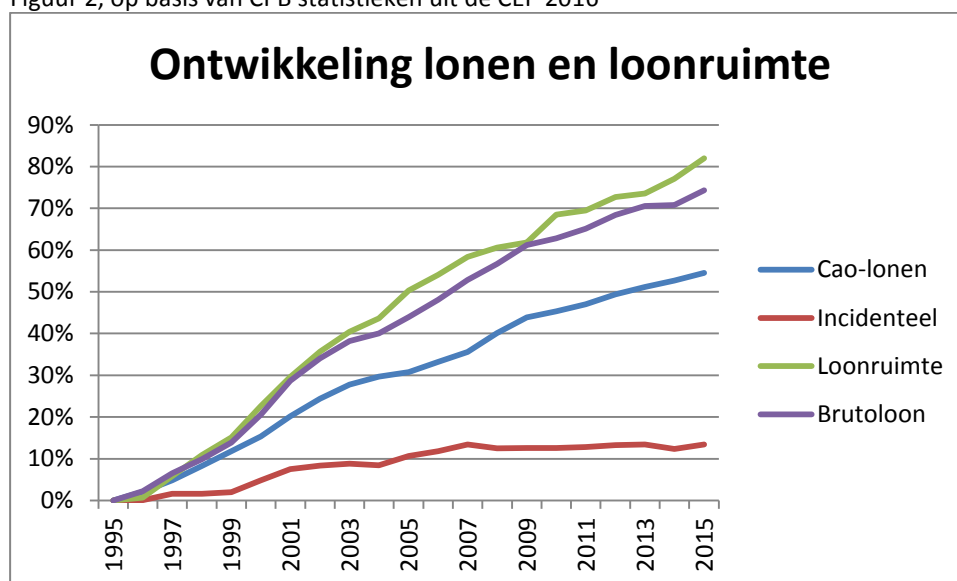
Het rechter plaatje laat de ontwikkeling van de AIQ zien van 1990 tot 2015. De gele lijn is de AIQ die het CPB ieder jaar presenteert in haar ramingen. Hierbij gaat het CPB ervan uit dat zelfstandigen een fictief inkomen krijgen dat hetzelfde is als werknemers. De rode lijn laat zien hoe de AIQ zich ontwikkelt, als het gehele inkomen van zelfstandigen wordt gezien als winst. Voor de berekening van de AIQ telt dan alleen het inkomen van werknemers mee. De blauwe lijn geeft weer hoe hoog de AIQ is als naast het inkomen van werknemers ook alle inkomsten van zelfstandigen worden meegenomen als zijnde loon. Het verschil tussen de blauwe lijn en de rode lijn kan dan ook gezien worden als het daadwerkelijke inkomen dat zelfstandigen ontvangen.

Het CPB trekt uit dit plaatje de conclusie: “de alternatieve aiq’s zijn redelijk stabiel”. Met deze conclusie is de FNV het oneens. Te zien is dat het verschil tussen de blauwe lijn en de rode lijn in de loop der tijd kleiner wordt. Aangezien het verschil tussen de blauwe en de rode lijn de inkomsten zijn van zelfstandigen zijn deze dus fors verminderd. Ontvingen zelfstandigen in 1990 nog grofweg 13% van de economische koek, in 2015 was dat teruggelopen tot grofweg 7% bijna een halvering. Dit terwijl het arbeidsvolume van zelfstandigen over de periode 1990-2015 licht toenam als aandeel van de werkende bevolking². De conclusie die de FNV daaruit trekt is dan ook dat zelfstandigen hun inkomen flink zagen dalen. Het gaat hierbij om bruto-inkomens. Dat zegt nog niks over de ontwikkeling van netto-inkomens.

De analyse van DNB sluit hier bij aan. Ook zij concluderen dat het inkomensaandeel van zelfstandigen is afgenomen.

Het beeld voor werknemers is anders. Hun aandeel in de arbeidsinkomensquote is door de jaren heen constant gebleven rond de 67% zoals uit rode lijn in de figuur van het CPB blijkt. Ook als wij naar de loonontwikkeling kijken, zie figuur 2, dan blijkt die redelijk in de pas te lopen met de ontwikkeling van de loonruimte (arbeidsproductiviteit + producentenprijzen). De cao-lonen zijn met ruim 50% gestegen in de afgelopen 20 jaar, de incidentele lonen (loonstijging als gevolg van extra periodieken en hoger opgeleid personeel wat de arbeidsmarkt instroomt) met ruim 10%. Gezamenlijk vormen deze twee de brutoloonstijging, die ligt ongeveer op het niveau van de loonruimte. Vanaf 2009 neemt de loonruimte harder toe dan de brutoloon ontwikkeling. Dit is naar alle waarschijnlijkheid het gevolg van de verslechterde arbeidsmarkt, als gevolg van de economisch crisis.

Figuur 2, op basis van CPB statistieken uit de CEP 2016

De bovenstaande figuur laat zien wat de ontwikkeling is van het uurloon. Wat de bovenstaande figuur niet laat zien zijn de veranderingen op de arbeidsmarkt in de afgelopen jaren. Een goed uurloon betekent steeds minder vaak een volwaardig inkomen. Steeds meer mensen werken in flexibele banen en steeds minder mensen in vaste banen. De FNV ziet met lede ogen aan dat werknemers in flexibele banen minder verdienen dan werknemers in vaste banen. Uit eigen wetenschappelijk onderzoek (2015) komt naar voren dat maar liefst 41% van de mensen in flexwerk onvoldoende inkomen heeft om van rond te komen. Zij worden lager ingeschaald of hebben geen recht op een eindejaarsuitkering of toeslagen. In veel gevallen hebben flexwerkers ook aanvullende pensioenen die van mindere kwaliteit zijn dan vaste werknemers.

² Voor de arbeidsinkomensquote is het arbeidsvolume (het aantal gewerkt uren) van belang, niet het aantal werknemers of zelfstandigen. Het aantal zelfstandigen groeit wel, het arbeidsvolume neemt veel minder toe.

Onderzoek van de Europese Commissie, uitgevoerd door Da Silva (2015), bevestigt dit beeld. Werknemers met tijdelijke contracten verdienen 16,5% minder dan vaste medewerkers³. Daarbij is nog geen rekening gehouden met mogelijke verschillen in secundaire arbeidsvoorwaarden en pensioenen. De FNV roept op om hier extra onderzoek naar te doen, waarbij meegenomen kan worden hoe de inkomensstabiliteit zich ontwikkelt en om aan te geven wat de gevolgen voor flexwerkers zijn op hun leven en dat van hun kinderen.

Zelfstandigen hebben sinds 1990 een flink deel van de economische koek verloren, werknemers zijn gelijk gebleven, dan houdt dat in dat er één partij is die flink heeft gewonnen: het bedrijfsleven. Hun aandeel, de KapitaalInkomensQuote (KIQ) is sinds 1990 gestegen van 20% naar 27%. Een zeer forse stijging. Dat is terug te zien in de winsten van het bedrijfsleven die hand over hand toenemen. Deze ontwikkeling verklaart waarom DNB, maar ook Rabobank, OESO, IMF etc. mogelijkheden zien voor hogere lonen. Bedrijven en zeker de grotere maken genoeg winst en hebben daarnaast ook voldoende liquide middelen om tariefsverhogingen van zelfstandigen en loonsverhogingen te kunnen betalen.

Oorzaken en gevolgen veranderende AIQ

De grootste verschuivingen in de AIQ doet zich voor bij zelfstandigen dalend, en bedrijven stijgend. In deze paragraaf staan wij stil bij de oorzaken van de veranderende AIQ en de gevolgen.

De populatie zelfstandigen is door de jaren heen flink veranderd. Begin jaren '90 waren er nog vele honderdduizenden kleine zelfstandigen werkzaam als boer of winkelier. Velen van hen zijn sindsdien gestopt. Opgekomen zijn zelfstandige bouwvakkers, ICT-consultants, journalisten etc. De nieuwe zelfstandigen lijken veel meer op werknemers. Ze verhuren vooral hun eigen arbeid, terwijl de vroegere zelfstandige een flink kapitaal nodig had om zijn werk uit te kunnen oefenen. De boer heeft grond nodig, de winkelier een winkel. Bij nieuwe zelfstandigen werkt dat veelal heel anders. Werken gebeurt vanuit huis met de laptop, met een klusbus of op locatie. De bedrijfsinvesteringen en het benodigde kapitaal van nieuwe zelfstandigen liggen zodoende veel lager. Waar de zelfstandige 25 jaar geleden een groot deel van zijn verdiensten nodig had om de bedrijfsinvesteringen te kunnen bekostigen, heeft de zelfstandige van nu een veel kleiner deel van zijn verdiensten nodig om bedrijfsinvesteringen af te betalen. Deze ontwikkeling heeft zich vertaald in lagere tarieven voor zelfstandigen en zodoende in lagere verdiensten voor zelfstandigen wat een deel van de AIQ-daling van zelfstandigen verklaart.

Het netto-inkomen van zelfstandigen wordt op peil gehouden door een tweetal fiscale maatregelen, de zelfstandigenaftrek en de MKB-winstvrijstelling⁴. Een deel van de zelfstandigen (aan de bovenkant van de markt) heeft deze fiscale maatregelen kunnen gebruiken om zijn inkomen op te plussen. Een ander deel van de zelfstandigen heeft deze fiscale maatregelen onder druk van de opdrachtgevers moeten inzetten om de tarieven te verlagen. De zelfstandigen die hun tarieven moesten verlagen lijken veel op werknemers, de pakketchauffeur en de thuiszorgmedewerker die vroeger gewoon in dienst waren. Zij hebben ten opzichte van hun opdrachtgever, vaak maar één, geen marktmacht. De opdrachtgever bepaalt de prijs, onderhandelen is er niet bij. Met behulp van de fiscale maatregelen kunnen zij het netto inkomen toch op peil houden, maar daalt het bruto inkomen. Dat verklaart een ander deel van de AIQ-daling voor zelfstandigen. Het gevolg is wel dat veel ZZP'ers werken tegen tarieven die aanzienlijk lager liggen dan de loonkosten die werkgevers maken voor hun personeel. De fiscale maatregelen zijn zodoende een subsidie voor opdrachtgevers in plaats van een stimulans voor het ondernemerschap.

De lage tarieven voor ZZP'ers dwingen hen tot onverantwoorde keuzes. Ze regelen geen arbeidsongeschiktheidsverzekering meer en zetten hun pensioenbijdrage op een laag pitje. Het "wie dan leeft, wie dan zorgt" krijgt daardoor de overhand. Dat brengt een deel van hen later in grote financiële problemen en de samenleving als geheel draait op voor de gevolgen.

³ Het onderzoek corrigeert voor individuele kenmerken, zoals leeftijd en opleiding.

⁴ De zelfstandigenaftrek en de MKB-winstvrijstelling zorgen ervoor dat zelfstandigen over een kleiner deel van hun inkomen belasting moeten betalen.

Voor de vaste werknemers is het netto-inkomen sinds de jaren '90 nauwelijks gewijzigd. De koopkracht is tijdens verschillende kabinetsmaatregelen grosso-modo iets toegenomen. Werknemers die hun vaste baan zijn kwijtgeraakt en daarna in flexbanen werken hebben veelal te maken gehad met een daling van het inkomen. De flexibilisering van de arbeidsmarkt, de toename van de werknemers in flexibele dienstverbanden en de toename van zelfstandigen, inclusief de dalende tarieven, zetten druk op de cao-onderhandelingen. Daar waar verschillen in loonkosten tussen vast en flex en tussen loonkosten en uurtarieven te groot zijn, kiezen werkgevers voor de quick win, vast personeel eruit flexibel personeel erin. Dat levert bedrijven een dubbel voordeel op: een lagere prijs van arbeid en minder risico's op zoals leegloop en doorbetaling bij ziekte. Het gevolg is dat bedrijven elkaar via de kosten van arbeid gaan beconcurreren. Wie arbeid zo goedkoop mogelijk inkoopt krijgt een concurrentievoordeel. Vernieuwende producten of efficiënter produceren is niet meer noodzakelijk om de winstgevendheid te versterken. Dat zet eveneens druk op de mogelijkheden om in cao's fatsoenlijke loonsverhogingen af te spreken, immers, loonsverhogingen in de cao vergroten het verschil tussen werknemers en zelfstandigen. In sommige sectoren wordt dit verder versterkt door EU-werknemers uit andere landen die tegen lagere lonen en arbeidsvoorwaarden het werk willen verrichten. Het stijgende aandeel flexwerkers heeft zodoende nog een geheel ander totaal ongewenst, effect: dalende productiviteit. Uit diverse studies van R. Vergeer (2015) en A. Kleinknecht (2006) blijkt dat vaste medewerkers zorgen voor een hogere productiviteitsstijging dan flexibele medewerkers. De toename van flexwerkers in Nederland kan daarmee gedeeltelijk verklaren waarom de stijging van de arbeidsproductiviteit in Nederland terugloopt. Een lagere stijging van de arbeidsproductiviteit is ongewenst, dat is namelijk de motor van de economische groei.

Voor het bedrijfsleven zijn er twee zaken wezenlijk veranderd. Vanuit hun bruto-inkomen (de KIQ) betalen zij de rentevergoedingen voor hun leningen en de winstbelasting (VpB). Beiden zijn de afgelopen jaren enorm gedaald. De rentevergoeding die het bedrijfsleven betaalt is veel minder geworden door de dalende rente. En de winstbelasting is van 35% gedaald naar 25%. Daarnaast zijn nog een aantal aantrekkelijke fiscale maatregelen ingevoerd zoals de innovatiebox, waardoor de winstbelasting nog lager uitvalt. Het gevolg is dat de nettowinst van het bedrijfsleven zeer sterk is gestegen, zo niet geëxplodeerd. De ontwikkeling van het netto inkomen voor het bedrijfsleven heeft er trouwens niet toe geleid dat de investeringen zijn toegenomen, wat had geleid tot een verhoging van de arbeidsproductiviteit of tot extra werkgelegenheid. Het extra netto inkomen is gebruikt om dividenduitkeringen te verhogen en aandelen in te kopen.

Gevolgen overheidsfinanciën

De overheid is niet gebaat bij een dalende AIQ. Het bedrijfsleven betaalt veel minder belasting over hun bruto-inkomen dan zelfstandigen en werknemers. Door de dalende AIQ gaat er meer inkomen naar het bedrijfsleven en blijft er minder inkomen over voor zelfstandigen en werknemers. Dat heeft ertoe geleid dat de overheid minder inkomsten heeft dan bij een gelijkblijvende AIQ. De overheidsfinanciën komen door de dalende AIQ onder druk te staan.

Economische gevolgen

Een dalende AIQ heeft ook het risico van onderbesteding in zich. Uiteindelijk moeten consumenten wel voldoende inkomen genereren om te kunnen consumeren. Als het bedrijfsleven een steeds groter deel van de economische koek naar zich toe weet te halen, kunnen zelfstandigen en werknemers: de consumenten minder besteden. Dat schaadt de economische groei en zorgt voor lage inflatie. Dat verklaart meteen waarom DNB belang heeft bij hogere lonen en tarieven. Uiteindelijk wordt het bedrijfsleven daardoor ook geraakt.

FNV conclusies uit analyse en beleidsopties

De voortdurende inkomensdaling van zelfstandigen en de groeiende groep flexibele werknemers die met moeite rond kan komen geeft de verschuivende machtsverhoudingen weer richting werkgevers. Voor de FNV is

van essentieel belang dat alle werkenden een volwaardig inkomen kunnen verdienen met hun werk. Wij moeten constateren dat dit nu onvoldoende het geval is.

Zelfstandigen hebben een deel van hun inkomen ingeleverd. Dat is problematisch als dat het gevolg is van lagere tarieven onder druk van de opdrachtgevers. Daar waar zelfstandigen eigenlijk verkapte werknemers zijn moeten zij ook weer werknemer worden. En daar waar zelfstandigen geheel afhankelijk zijn van één of enkele opdrachtgever(s) moeten zij zich te weer kunnen stellen tegen deze opdrachtgever(s). Dat verbetert het inkomen van zelfstandigen.

De wet deregulering beoordeling arbeidsrelaties beoordeelt de FNV dan ook positief. Wie echt zelfstandig is, een echte ondernemer, blijft dat. Wie op een werknemer lijkt moet ook als zodanig behandeld worden.

De FNV pleit er daarom dan ook voor om het recht op collectief onderhandelen voor zelfstandigen verder uit te breiden zodat zij een fatsoenlijke prijs voor hun diensten af kunnen spreken met hun opdrachtgevers. En wij zullen in onze cao's verder gaan met het afspreken van minimumtarieven voor zelfstandigen, zodat afhankelijke zelfstandigen niet kunnen worden uitgebuit door hun opdrachtgevers.

Het extra inkomen wat zelfstandigen hierdoor krijgen kunnen zij gebruiken om zichzelf te verzekeren tegen arbeidsongeschiktheid en om een pensioen op te bouwen. Dat kan op termijn leiden tot het afbouwen van de fiscale voordelen voor zelfstandigen, maar niet voordat de tarieven voldoende zijn gestegen.

Sinds 2009 is de loonruimte harder gegroeid dan de brutolonen. Daarom zet de FNV de afgelopen jaren in op een looneis die hoger ligt dan de loonruimte. Zolang dat gat niet is gedicht zal de FNV zich daarvoor blijven inzetten. Echte banen, banen die mensen vastigheid en zekerheid geven is het andere speerpunt van de FNV. Wij willen de positie van mensen in een flexbaan verbeteren. Door ze recht te geven op hetzelfde loon en arbeidsvoorwaardenpakket als collega's die hetzelfde werk doen en ze toegang te geven tot dezelfde sociale zekerheid. Volgens ons moet de prijs van flexibiliteit omhoog. Nu komen de voordelen van flexwerk eenzijdig neer bij werkgevers, terwijl de flexwerkers en de samenleving als geheel opdraaien voor de kosten.

Door zowel de positie van zelfstandigen als die van flexwerkers te versterken wil de FNV het level playing field op de arbeidsmarkt weer herstellen. Dat houdt voor ons in dat er geen kostenverschil meer is tussen werkenden, vast, flex of zelfstandige. En zijn er verschillen in risico's dan dient dat tot uiting te komen in de lonen of tarieven die vast, flex of zelfstandigen ontvangen. Wie meer risico loopt ontvangt dan een hogere prijs voor zijn of haar arbeid. Daarmee stoppen we de concurrentie op arbeidskosten. Dat is goed voor de inkomenspositie van zelfstandigen, flexwerkers en vaste medewerkers en uiteindelijk ook voor werkgevers. Dat verhoogt de arbeidsinkomensquote weer tot normale niveaus. Bedrijven die investeren in nieuwe producten en efficiënter willen produceren krijgen zo weer een concurrentievoordeel ten opzichte van de bedrijven die gaan voor de quick win door arbeidskosten zoveel mogelijk te verlagen. Er ontstaat een innovatieprikkel in plaats van een (loon)kostenprikkel. Het is goed voor de Nederlandse economie, de arbeidsproductiviteit zal verbeteren wat zorgt voor economisch groei. En last but not least, een level playing field op de arbeidsmarkt gecombineerd met een hogere AIQ en een toenemende arbeidsproductiviteit is goed voor de overheidsfinanciën.

Het bedrijfsleven is er in netto inkomen fors op vooruit gegaan de afgelopen jaren. Het bedrijfsleven is erin geslaagd om de fiscale voordelen van zelfstandigen naar zich toe te trekken door lagere tarieven van zelfstandigen te eisen. Daarnaast zijn zij erin geslaagd om de verandering in de AIQ als gevolg van de structuurverandering in het zelfstandigenbestand naar zich toe te trekken. Dalende winstbelasting en een dalende rente hebben de netto inkomens van bedrijven verder verhoogd.

De FNV is van mening dat de daling van de AIQ van zelfstandigen als gevolg van lagere tarieven teruggedraaid moet worden. Daar waar de veranderende samenstelling van het zelfstandigenbestand heeft geleid tot lagere tarieven en een lagere AIQ voor zelfstandigen dient dat niet alleen ten goede te komen aan het bedrijfsleven, maar ook aan werknemers en zelfstandigen. De verbetering van het netto inkomen van bedrijven door de dalende rentebetaling willen wij eveneens gelijkelijk verdelen over werknemers, zelfstandigen en het

bedrijfsleven. Als laatste willen wij de vennootschapsbelasting weer op het niveau van 2001 brengen en belastingontwijking tegen gaan.

Rol overheid

De overheid heeft met zijn wetgeving en uitbestedingen de afgelopen 25 jaar bijgedragen aan het uithollen van de positie van werkenden en het versterken van de positie van het bedrijfsleven. Het level playing field op de arbeidsmarkt is daarmee ondergraven. Dat heeft er toe geleid dat de arbeidsinkomensquote sterk onder druk is komen te staan. Ook de overheid dient zijn rol te pakken om de machtsbalans tussen arbeid en kapitaal weer in evenwicht te brengen. Daarom stellen wij voor dat de overheid:

- De positie van zelfstandigen versterkt via wetgeving
- Zelfstandigen de mogelijkheid geeft om collectief over hun prijs van geleverde arbeid te onderhandelen
- Arbeidsongeschiktheid en pensioenen voor zelfstandigen goed organiseert
- Cao's met afspraken over minimumtarieven voor ZZP'ers Algemeen Verbindend verklaart (AVVt)
- Zelf een voorbeeld rol neemt in de aanbestedingen. Zij voorkomt dat er via aanbestedingen loondruk en lagere tarieven ontstaan. Dit geldt voor de overheid in het algemeen en de lagere overheden in het bijzonder
- Samen met de sociale partners het level playing field op de arbeidsmarkt herstelt

Meer informatie:

Aldert Boonen, Sociaal economisch beleidsadviseur FNV, aldert.boonen@fnv.nl, 0620412704

Bijlage 1 Bronnen

CPB (2014), Centraal Economisch Plan, blz. 51

Da Silva, A.D., A. Turrini, (2015): Precarious and less well-paid? Wage differences between permanent and fixed-term contracts across the EU countries, in: *Economic Papers 544, European Commission*

FNV (2015): Gezocht: een echte baan!

ILO (2014): Global Wage Report 2014/15, Wages and Inequality

Kleinknecht, A., R.M. Oostendorp, M.P. Pradhan, C.W.M. Naastepad (2006): Flexible labour, firm performance and the Dutch job creation miracle, in: *International Review of Applied Economics*, 20

Knot, K. (2016) Interview bij Buitenhof, waarin de president van DNB oproept tot loonsverhogingen.

Stegeman, H. (2013): Loonmatiging en Robots

Vergeer, R., S. Dhondt, A. Kleinknecht, K. Kraan (2015): Will 'structural reforms' of labour markets reduce productivity growth? A firm-level investigation, in: *European Journal of Economics and Economic Policies: Intervention, Vol. 12 No. 3*